

Den naivistiske maleren Marija Prymatsjenko (1909–1997) regne

Fantasi og ub

De naivistiske maleriene til Marija Prymatsjenko kan gi oss innblikk i kreftene som nå river Ukraina fra hverandre.

Av Jens Malling (tekst og foto), Kiev

KUNST

Forvrenge vesener. Beist som blotter skarpe tenner. Uhyrer som holder hornene klare til å stange. Voldsomme krefter står overfor hverandre i en utstilling av Marija Prymatsjenkos maleriene i Kiev. Publikum ser interessert på verkene, gestikulerer og diskuterer lavmælt.

Aleksej Lysyj tilbringer lørdag sammen med sin sønn og viser ham et av de fargestrålende fabeldyrene.

– Jeg elsker Marija Prymatsjenkos kunst for dens ærlighet og inderlighet. For meg uttrykker bildene noe oppriktig. De er fulle av energi. Måten hun fantaserer på, begeistrer meg. Hun slipper en inn i en helt annen verden, en fantastisk verden der man glemmer alt rundt seg, sier 37 år gamle Aleksej, som til daglig arbeider i finansverdenen i Dnipro.

Kontroversielle i dag

Marija Prymatsjenko levde fra 1909 til 1997 og har fått status som Ukrainas mest berømte billedkunstner. Pablo Picasso var en av dem som lovpriste verkene hennes un-

FOLKEKJÆR: Den ukrainske maleren Marija Prymatsjenko.

FOTO: MUSEUM FOR UKRAINSK FOLKEKUNST OG DEKORATIV KUNST

FAKTA

Marija Prymatsjenko:

- Ukrainsk kunstner fra Bolotanya (1909–1997).
- Regnes som en av Ukrainas viktigste kunstnere, og er svært populær i hjemlandet.
- Bidro til å utsmykke den sovjetiske paviljongen ved verdensutstillingen i Paris i 1937, noe som innbrakte en gullmedalje.
- Mottok en lang rekke prestisjetunge ordener og utmerkelser, både i sovjettida og av regjeringen i det nye Ukraina. Hun ble kåret til folkets kunstner i Ukraina av sovjetiske myndigheter i 1988.

der verdensutstillingen i Paris i 1937.

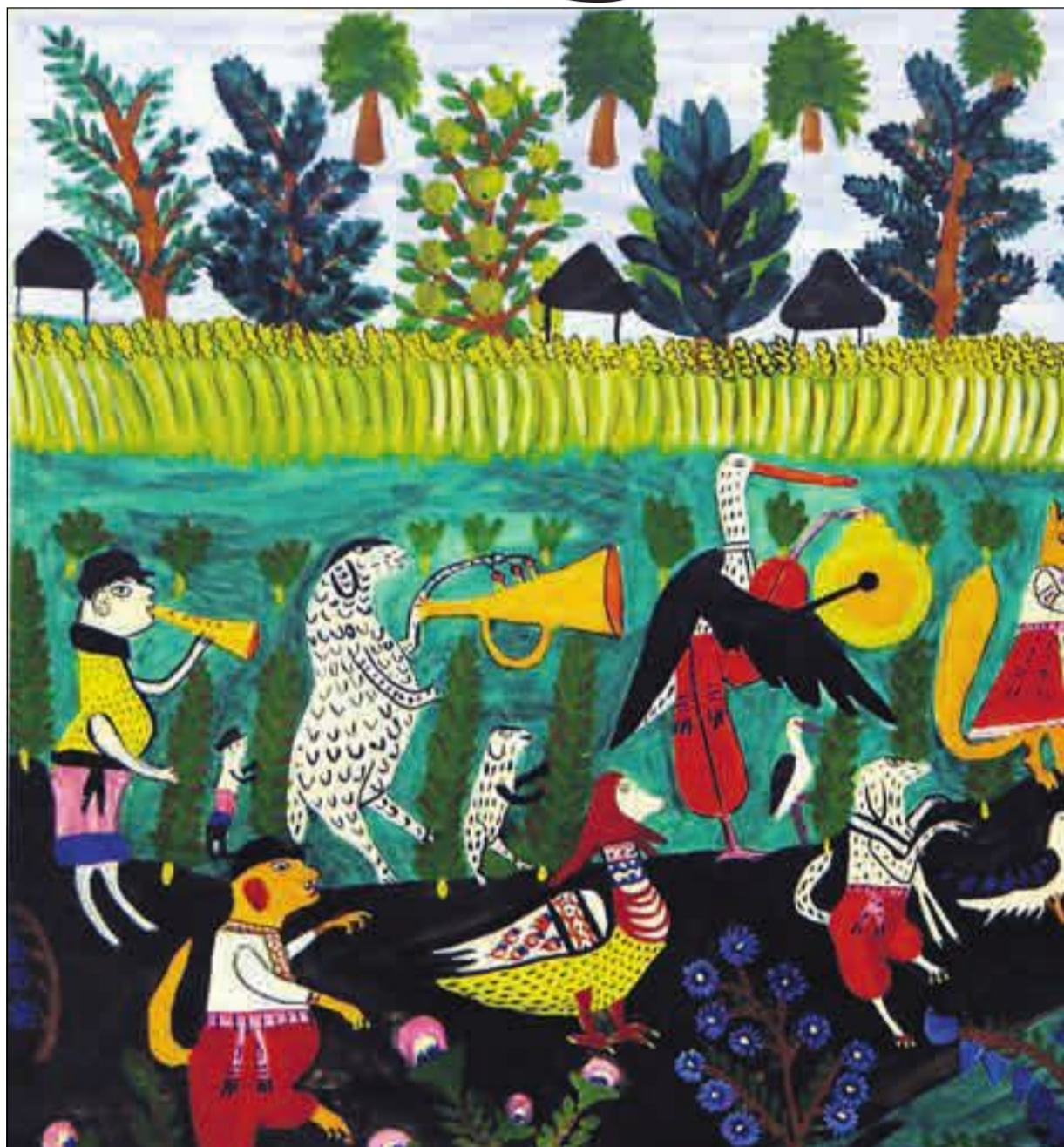
– **Estetikken og bruken av farger er viktig for ukrainerne. Motivene avspeiler vår identitet og selvforståelse, utdyper Aleksej, som legger en arm over skuldrene til sønnen og går for å se flere av verkene.**

Uhyrene i rammene kan ved første øyekast forekomme uskyldige, nesten barnslige. Men Prymatsjenko behandler temaer som har vist seg å være kontroversielle i dagens Ukraina. En spesiell dobbelthet opptrer i motivene, med elementer vi også finner i konflikten som har splittet landet de siste fire årene, med krig i den østlige regionen Donbass: Ukrainsk nasjonalisme kolliderer med arven fra Sovjetunionen. De kontroversielle temaene gjør Prymatsjenkos malerier ekstra interessante i dag.

Feiring og statsterror

På den ene siden feirer hun Ukrainas folk og kultur. I maleriene vrimler det av nasjonale symboler. Storker holder lange, fargestrålende stoffstrimler som har blitt brukt som utsmykking ved ukrainske bryllup i århundrer – såkalte «rusjnyky». Scener fra tradisjonelt landsbyliv går ofte igjen. Vi ser mange kvinner og menn iført den tradisjonelle klesdrakten, vvsjyanka. Overdådige mønstre fra karakteristisk ukrainsk broderi blir brukt som dekorasjon på lerretene.

På den annen side levde og arbeidet Marija Prymatsjenko mesteparten av livet i Unionen av sosialistiske sovjetrepublikker, USSR, som Ukraina var en del av. Derfor avspeiler maleriene avgjørende begivenheter i Sovjetunionens historie. Hun behandler både katastrofen ved atomkraftverket Tsjernobyl i 1986 og den stalinistiske statsterror

EN FANTASTISK VERDEN: Maleriene til Marija Prymatsjenkos malerier har potensial til å gi sine betraktere

ren som kulminerte på slutten av 1930-tallet.

Den sovjetiske påvirkningen kommer blant annet til uttrykk i en akvarell fra 1936: Et paddelignende vesen holder en pisk i klørne. Den mørke skikkelsen piner en hund og tvinger den til å trekke en kjerre. Hunden er overstrødd med røde prikker, som om den er syk. Padden stirrer framover med gule, uttrykksløse øyne. Herremann og slave pløyer seg gjennom et landskap av blomster som snur seg som om de prøver å flykte.

Ubevisst kritikk

Marija Prymatsjenko malte «Padderytteren» og alle monstre og uhyrene da den sovjetiske eliten førte samfunnet ned i en spiral av terror. Hundretusenvis av vilkårlige henrettelser samt millioner av deporteringer var instrumenter de brukte til å konsolidere makten. Tvangskollektivise-

ring av landbruket og en delvis statsstyrt hungersnød hadde lagt store deler av Ukraina øde noen få år tidligere, i 1932 og 1933.

Prymatsjenko er ikke kjent for å være en samfunnskritisk kunstner. Men hvis en overvrig politisk kommissær hadde tolket padden som de sovjetiske makthaverne, hunden som den ukrainske befolkningen, blomsterlandskapet som den ukrainske nasjonen og kjerra som sovjetisk framskritt, kunne akvarellen lett ha kostet den naivistiske maleren livet.

Prymatsjenko kan kanskje ha uttrykt den immanente samfunnskritikken ubevisst. Naivismen oppfattes nemlig ofte som ureflektert og spontant – som et ufiltrert uttrykk for kunstnerens umiddelbare følelser.

Gir innblikk

De to temaene – nasjonalismen og arven fra Sovjetunio-

nen – forstås nå på helt ulike måter av de stridende partene i Øst-Ukraina: Prorussiske separatister tar ofte i bruk Sovjetunionens symboler. De holder tradisjoner og helligdager fra fortida i hevd. For eksempel går de ikke av veien for å arrangere store militærparader i Lugansk og Donetsk – omtrent som dem vi husker fra Den øde plass i Moskva da den kalde krigen var på sitt verste. Regjeringen i Kiev idylliserer derimot hardbarkede ukrainske nasjonalister som internasjonalt anerkjente historikere ikke nøler med å kategorisere som fascister, inkludert den beryktede Stepan Bandera.

Ukrainas ledere forsøker å fjerne alle rester av kommunismen i landet og gjennomfører en heksejakt på alt som har forbindelse til USSR. Blant annet får en rekke byer, gater og plasser nye navn. Sovjetiske monumenter og minnesmerker rives ned.